

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

MUNICIPIUL PITEȘTI - EVOLUȚIA ANSAMBLULUI*

ALEXANDRU MULȚESCU**

MARIA MULȚESCU

Pitești, nume de existență căruia avem cunoștință doar de șase secole, desemnează azi un teritoriu pe care s-au succedat culturi cu vechime de milenii. Terasa pe care este plasat orașul, aflate la confluența râului Argeș cu râul Doamnei, a Podișului Getic cu Câmpia Română, alcătuiesc vatra unei îndelungi experiențe de locuire ale cărei caracteristici sunt tot mai limpezi, pe măsură ce ne apropiem de epoca noastră.

Lipsa săpăturilor arheologice sistematice împiedică exemplificarea tuturor elementelor derulării acestei locuiri, în special pe cele de început, al cărui element de bază este casa. Vom parcurge, totuși, prin exemple din aceeași zonă geografică, câteva etape evolutive ale locuinței, etape în care au fost puse în evidență elemente de plan și elemente complementare, caracteristice pentru arhitectura tradițională locală și le vom lega de evenimente identificabile din istoria orașului¹.

Arheologia ne semnalează, către sfârșitul primei jumătăți a mileniului al IV-lea î.e.n., prima casă cu prispă (cultura Boian, faza Vidra). Scheletul unei astfel de locuințe era format din pari bătuți în pământ și contravântuiți cu scânduri, împletituri din nuiele sau crengi acoperite cu o lipitură de lut amestecat cu păioase ce se făuiau atent, alcătuiau pereții. Corpul casei era acoperit în două ape iar coama acoperișului se găsea în poziție paralelă cu lungimea casei. În cazul unui acoperiș de dimensiuni mai mari, coama se sprijinea pe un stâlp central. Învelitoarea se realiza din stuf sau paie. Casele erau, probabil, mai joase. Planul dreptunghiular era destul de răspândit: interiorul era împărțit numai funcțional, prin abilitatea cu care se amplasa vatra (Vatra găsită era amplasată în mijlocul încăperii). Prispă, dispusă pe latura scurtă a casei, fără stâlpi dar mărginită de ante ce nu corespundeau cu prelungirea pereților laterali, era acoperită cu prelungirile celor două pante ale acoperișului.

* Această documentație a servit drept memoriu de cercetare pentru PUG 1998.

** Pitești.

¹ Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I și II, Ed. Academiei R.S.R., București, 1963-1965; Dinu Antonescu, *Arhitectura I.*, 1979; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV-XV*, Ed. Științifică, 1973.

Se presupune că intrarea se găsea pe fațada cu prispa iar ferestrele se amplasau pe partea mai ocrotită de vântul dominant.

În a doua jumătate a mileniului al IV-lea î.e.n. (tot cultura Boian) ne sunt semnalate lucruri noi legate de locuință. Alături de porțiuni în care sistemul constructiv este asemănător cu cel al locuinței descrise anterior, apar pereții de chirpici. Se folosesc pentru aceștia cărămizi nearse de dimensiuni aproape duble față de cărămida contemporană. Acoperișul se păstrează în două ape iar învelitoarea este tot din paie sau stuf. Planul rămâne rectangular și cuprinde o singură încăpere, cu cuptor în centru. Cele mai interesante sunt însă elementele de plan complementare și anume prispa cu stâlpi, dispusă pe latura lungă, și polată, pe toată lungimea casei, pe fațada opusă prispei. Fațada principală devine astfel variată prin mărirea spațiului acoperit. Sunt remarcabile, de asemenea, finisajele interioare: spoială roșie de fond pe care se desfășoară motive ornamentale albe.

La sfârșitul mileniului al IV-lea î.e.n. (cultura Gumelnița) se remarcă fixarea montanților ce alcătuiesc structura pereților pe o talpă proptită într-un mic șanț special. Acesta este primul șanț de fundație cunoscut. Între montanți, pereții sunt executați din bârne orizontale de care se prind, pe ambele fețe, nuiele. Totul se acoperă cu un amestec de lut, pietricele și cioburi ceramice. Acoperișul, a cărui învelitoare rămâne din paie sau stuf, este tot în două pante, Planul, dreptunghiular, cu o singură încăpere în care cuptorul este amplasat lângă unul din pereți, cuprinde pentru prima dată, ca element complementar, un foișor pe doi stâlpi, așezat în dreptul ușii de intrare. Pardoseala groasă din pământ ars bătut, fățuită cu o lipitură de lut amestecat cu nisip, este așezată pe o platformă de bulumaci puși unul lângă altul. Elevația oferă o fațadă lungă în care foișorul marchează intrarea. Ferestrele sunt amplasate, probabil, pe fațada mai ferită.

Către a doua jumătate a mileniului al II-lea î.e.n. (cultura Gumelnița) apare un nou gen de locuință care s-ar putea să fi avut mai multe încăperi, cu prispa fără stâlpi pe latura scurtă, deci acoperită de prelungirile celor două ape ale acoperișului. Scheletul casei este din lemn și nuiele (talpa cu montanți și nuiele împletite); volumetria ei este surprinsă de machetele din lut găsite la fața locului (Căscioarele).

Din câte se remarcă, până la începutul mileniului al III-lea î.e.n., în evoluția casei din Muntenia apar toate elementele complementare pe plan ale casei argeșene tradiționale.

Epoca bronzului, aparent stagnată, cultivă în continuare planul rectangular al locuințelor, acoperișul în două ape, etc. Materialele folosite sunt lemnul și lutul. Așezările sunt stabile și se ridică pe locuri fortificate natural.

În zona Piteștilor astfel de locuri pot fi marginile teraselor pe care se întinde orașul, acolo unde ele erau traversate de pâraie astăzi dispărute. Dovada faptului că cel puțin o așezare de acest fel a existat, este faptul că în sudul orașului - la ieșirea din Pitești spre București - se păstrează numeroși tumuli încă necercetați. Este posibil ca această localitate să premerge cucerirea romană și să aparțină uniunii tribale geto - dacice de pe Argeș, cu capitala la Popești. În acest caz, replica locuinței descoperite acolo, aparținând sfârșitului culturii fierului (secolele II - I î.e.n.), și-a trăit existența și în zona Piteștilor. Corpul casei continuă să se ridice din lemn și lut. Acoperișul este cel puțin parțial - învelit cu țigle. Planul rămâne dreptunghiular dar numărul de încăperi crește la aproximativ trei, fiecare cu funcția ei specifică. Prisma ia forma literei L

înconjurând un colț al casei. Ea este acoperită cu polată sprijinită pe stâlpi și casa se aseamănă izbitor cu actuala locuință țărănească.

Cucerirea Daciei de către romani transformă zona Piteștilor într-o punte de legătură între Dacia romană și Dacia liberă, ce se întinde ca o enclavă între Limes Transalutanus și Dobrogea, până la Dunăre. Pe castellum ce făcea parte din șirul de fortificații complementare limesului și care țineau de la Rucăr până la Flămânda, pe Dunăre. Paralel cu limesul transalutan, mergea un drum ce pare să-și fi păstrat multă vreme importanța și traseul, chiar după retragerea administrației romane. Se poate presupune că tradiția acestui drum a stat la baza creării viitorului târg de schimb pentru produsele subcarpatice și cele de câmpie.

Secolul al III-lea e.n. aduce o extindere a locuirii dacilor liberi din zona subcarpatică spre Dunăre. Tradiția acestei cuceriri ar putea fi considerată ca antecedent al Voievodatului lui Seneslau.

Rezultatul ultimelor evoluții politice este apariția, în secolele IV-V e.n. a locuinței aparținând culturii romanice, derivată din cultura geto-dacă și cea provincială romană. Astfel de locuințe apar grupate în așezări formate din care de suprafață, semibordeie și bordeie. Materialele folosite continua să fie cele tradiționale, respectiv lemnul și lutul. Învelitoarea este alcătuită tot din trestie sau paie iar planul cuprindea o singură încăpere. Ca element complementar al planului apar un foișor cu un acoperiș sprijinit pe patru stâlpi. Se presupune că acest spațiu exterior avea între alte funcții și pe aceea de a proteja anumite îndeletniciri gospodărești cum ar fi torsul și olăritul.

Către secolele VI-VIII e.n. acest fel de locuință de suprafață evoluează. Planul se îmbogățește prin apariția unei tinzi care putea cuprinde vatra cu corlan sau coș. La locuințele din această perioadă nu lipsește foișorul, dar acesta - acum - este sprijinit pe doi stâlpi.

În perioada imediat următoare, cea a migrațiilor, așezările capătă un regim flotant, schimbându-și des amplasamentul. Alegerea noului loc depinde mereu de considerații curente de epocă: apropierea de terenurile exploatate, în proprietate obștească, alimentarea cu apă, însoțirea, evitarea inundațiilor, alunecărilor de teren cât și aceea a acoperirii de locuri propice evacuării în caz de pericol. Pendularea populației, datorată condițiilor dificile, pare să fie un factor unificator dacă ar fi să judecăm după faptul că, în secolele VIII-XIII e.n., cultura Dridu se manifesta unitar pe întregul teritoriu al fostului stat al lui Burebista.

În acest interval are loc procesul de apropiere a elementelor casei tradiționale de cele actuale: „planul, de la o încăpere, se dezvoltă către două sau trei... păstrându-și forma rectangulară iar în volum aceea a unui paralelipiped dreptunghic sau două alăturate. Acoperișul în două ape prin perfecționarea meșteșugului și a uneltelor, a început probabil să se ridice și în patru ape, conducând către acea formă devenită astfel tradițională. În fine, străvechea prispă protectoare a intrării prin prelungirea acoperișului și sprijinirea sa pe stâlpi, continuă cu formele milenare... să protejeze întreaga fațadă, realizând un desăvârșit umbrar și un loc de extindere a activităților gospodărești curente. Prisma nu se rezumă numai la o extindere pe laterală a fațadei, ci și perpendicular pe aceasta fiind de fapt o primă manifestare, la casele joase, a foișorului fără gârlici. Evoluția prispei și a foișorului cu gârlici în sensul celui aflat în secolul al XIII-lea la reședința de la Curtea domnească de la Curtea de Argeș ...s-a petrecut în intervalul ultimelor opt secole precedente. Suntem pentru ipoteza care

presupune crearea acestui element atât de caracteristic zonei subcarpatice - foișorul cu gârlici - din combinarea bordeiului cu gârlici și a casei de suprafață și contopirea lor în locuință de două nivele la care pivnițele ocupă bordeiul iar locuința nivelul superior”.

Pitești, un sat medieval timpuriu, cum afirmă istoricii, este sigur unul din locurile unde se dezvoltă experiența de locuire a romanilor.

E de presupus că, așezat la intersecția unor drumuri foarte importante, cu tradiții ducând până la drumul apărut de limesul roman și poate chiar mai în vechime, loc de târg - probabil de pe atunci cu patru ediții anuale, ca mai târziu - el face parte din voievodatul lui Seneslau.

Ceramica din prima jumătate a secolului al XIII-lea, de tradiție bizantină, și ceramica contemporană cu aceasta a coloniștilor din Transilvania ne face dovada unei activități intense a târgului, anterior invaziei tătarăști.

Olanele și țiglele, smălțuite, cu o glazură de culoarea mării, descoperite de arheologi și datate din secolul al XIII-lea, ne fac să fim convinși că avem mărturia „din negurile celui de al XIII-lea veac” a unor clădiri - construcții „ce nu vor fi fost de vălătuci și nici din lemn”².

Sistemul constructiv de zidărie din piatră de râu, cel de cărămidă sau cel mixt apar întâi la clădiri ridicate de comunitate sau de puterea senorială în scopul satisfacerii nevoilor comune. Locuința - pe vremea lui Mircea cel Bătrân - vreme din care datează atestarea documentară a orașului Pitești - rămâne totuși continuatoarea tradițiilor anterioare de locuire. Se pare că tot bârnele, nuielele, lutul și paiele sunt materialele de bază în realizarea ei, indiferent dacă aceasta este bordei sau locuință de suprafață.

Placa ornamentală din lut smălțuit, descoperită ocazional la Pitești, și aparținând probabil părții superioare a unei sobe din secolele XV-XVI, ne poate sugera o locuire evoluată și o diferențiere mare între locuințele diverselor pături sociale din care se compunea orașul.

Morăritul, vânăritul și negustoria stau la baza dezvoltării orașului. Ele aduc în oraș o suită de proprietari ca: domnia, mănăstirile, boierimea și negustorimea (ce alcătuiește obștea orășenilor). Alături de aceștia trebuie avuți în vedere „oamenii” sau țărănimea liberă și țărănimea dependentă de proprietarii amintiți. Pentru fiecare din acest categorii felul locuirii este deosebit.

Domnia are Curți la Pitești. Prima lor atestare datează din 16 august 1481. Să fie acesta anul ridicării lor? Nu. Probabil că acestea au fost ridicate la un moment dat când satul medieval a ajuns la pragul de a se transforma în oraș. Scopul ridicării curților era în general de a asigura o bază pentru încăperile de dări și supravegherea târgului. Legătura între acestea și târg ar putea să le confere o vechime considerabilă³.

Hrisoave emise de cancelaria acestei curți ni s-au păstrat de pe vremea lui Basarab Țepeluș, Mihnea cel Rău, Vlăduț, Neagoe Basarab, etc.

Consemnarea de pe un hrisov din 22 noiembrie 1517 precum ca „și eu Moisi, scriitor ce am scris în noile curți din orașul Pitești” ne duce la concluzia că domnitorul Neagoe Basarab și-a ridicat la Pitești un plată nou și posibil, a reamenajat teritoriul ocupat de vechile curți ale căror începuturi le putem doar bănuî. Altă însemnare de

² Dinu V. Rosetti, *Monumente istorice și de artă*, I, 1977, p. 69-70.

³ A. Sacerdoțeanu, *Studii și comunicări*, Muzeul Pitești, 1971, p. 195-208.

epocă (18 ianuarie 1518) ne dă și măsura frumuseții acestor curți în următoarele cuvinte: „și eu Florea care am scris în minunatul foișor al Piteștilor”. O alta spune la 6 mai 1519: „eu Danciul cel mic între diaci, care am scris în minunatul scaun în Pitești”. Se poate presupune că noua locuință din Pitești era comparabilă ca dimensiuni, ba chiar ar fi putut avea aceeași distribuție, cu noua casă construită de Neagoe Basarab la Curtea de Argeș pe latura nordică a curții și ale cărei ruine se păstrează.

Ea trebuie să fi avut un element deosebit, eventual foișorul care o distingea de tot ce s-a construit în acele vremuri. Să nu uităm că același Neagoe Basarab a pus un nou foișor caselor curții domnești de la Argeș, construite de Basarab I, precum și faptul că cel puțin două mari biserici construite de el aveau pridvoare cu frumoase și foarte numeroase coloane. Este vorba de mitropolia din Târgoviște și biserica mănăstirii din Snagov. Există posibilitatea ca echipa de meșteri care a lucrat la aceste două monumente, alta decât cea care a lucrat la mănăstirea Curtea de Argeș, să fi ridicat curțile din Pitești. De altfel locul însuși al curților nu este bine specificat totdeauna⁴. Ele ar fi putut să se succedă ca existență pe actualul loc din jurul bisericii Sf. Gheorghe sau s-ar putea să fi ocupat amplasamente diferite, în epoci diferite. Săpăturile arheologice ar fi trebuit să confirme dacă curtea lui Neagoe Basarab a fost reconstruită de Constantin Șerban, dacă curțile lui Matei Basarab erau ridicate pe locul „Curtișoara” din Tg. Din Vale și să descopere cât se întindeau și unde erau amplasate curțile lui Constantin Brâncoveanu. Oricum, prin referirile la curțile ridicate de Neagoe Basarab, avem dovada existenței la Pitești, începutul secolului al XVI-lea, a unor importante clădiri de zidărie cu calități excepționale. Ele vor fi servit ca model pentru multe construcții contemporane. E posibil ca ele să fi încetățenit tradiția construcțiilor clădirilor civile de zidărie în zona Piteștilor încă din primele decenii ale secolului al XVI-lea. Din consemnările amintite avem de asemenea dovada că aceste clădiri preiau de la casa țărănească tradițională, în afara planului, elevația, etc. și a elementului complementar de plan care este foișorul.

De pe vremea lui Matei Basarab datează consemnarea tradiției ca domnitorul să petreacă cu curtea sa în perioada culesului în viile de la Pitești sau în împrejurimi, deoarece conform mărturiei lui Paul din Alep, aici se făcea „cel mai bun vin din toate vinurile produse în Țara Românească”. Curtea construită de Constantin Șerban și Doamna Bălașa, ale cărei ruine s-au păstrat până la 1865-1866, pare să se înscrie în cadrul acestei tradiții de construire a unor palate temporare, de toamnă, la Pitești.

Constantin Brâncoveanu petrece și el, în șapte ani din cursul domniei sale, culesul la vie, la Pitești. Luând în considerare faptul ce se derula la curtea sa suntem îndreptățiți să credem că tot ce exista construit până la el a primit o patină brâncovenească sau a fost extins după necesitățile și gustul vremii sale. E posibil ca în această perioadă domnia să fi avut mai multe case în oraș și în împrejurimi (casele de pe strada Brâncoveanu ce se presupune a fi aparținut voievodului, au pivnițe datorate mai multor etape constructive, între care sigur una de început de secol XVIII, iar la Valea Mare se păstrează o casă a lui Constantin Brâncoveanu).

Boierimea își manifesta și ea prezența în oraș. După sec. al VII-lea „Ulița grecilor” devine „Ulița boierească”.

⁴ Eugenia Greceanu, *Arhitectura*, 1976, 4, p. 24-30.

Oare aceasta poate să însemne un transfer al locuirii boierimii de pe „Ulița domnească” și invadarea acesteia de negustorime și prăvălii, sau pur și simplu apariția proprietăților boierimii în această zonă, urmând obiceiurile curții domnești, către mijlocul sec. al XVII-lea?

Numeroase case boierești între care unele de o mare vechime și frumusețe pot fi date ca fiind construite concomitent cu curtea lui Constantin Șerban din Pitești sau a lui Mareș Băjescu, topologia lor s-a încercat a se identifica după pivnițele păstrate intacte⁵. Există casele de cea mai veche tradiție cu soclul înălțat ce înglobează pivnițele și la care acoperirea acestora se face cu grinzi de lemn și pardoseala nivelului de locuit. Există și o a doua categorie, răspândită în secolul al XVII-lea, a casei cu pivnițe boltite, din cărămidă. Această categorie se poate subdivida după plan și felul boltirii încăperilor pivniței astfel:

1. Pivnița înscrisă într-un dreptunghi, formată din trei încăperi și anume gârliciul acoperit cu boltă, încăperea mare acoperită cu boltă pe dublouri și încăperea mică acoperită cu o calotă sprijinită pe trompe.

2. Pivnița u o singură încăpere mare și gârlici perpendicular pe latura lungă. Din această categorie fac parte mai multe case din jurul celui mai vechi monument de cult păstrat în oraș, biserica Sf. Mina-Greci (1564). La acest tip de case pivnița mare e acoperită cu o boltă cu dublouri iar gârliciul e boltit simplu. Încăperile anexe ale parterului sunt și ele simplu boltite când există.

3. Pivnița pe plan dreptunghiular fără gârlici sau cu gârlici amenajat în interiorul pivniței. În cazul acestor clădiri pivnița mare este boltită și are dublouri. Gârliciul dispărește datorită adaptării parterului înălțat la teren, fie prin înglobarea în cadrul pivniței.

Diversitatea de pivnițe depindea probabil, în afară de necesitățile comandatarului, atât de tehnica stăpânită de meșterii zidari cât și de epoca de construcție. Suntem convinși că numărul de tipuri este mai mare dacă ne raportăm la pivnițele altor case păstrate în împrejurimi (la Golești, Ștefănești, Valea Mare, etc.).

Corpul casei era continuat tot din zidărie, dar există posibilitatea ca el să fie realizat și din lemn. Acoperișul înalt, dictat de panta și de întinderea mare a casei, era executat din șită. Casa apare în elevație înălțată, numărul de încăperi din plan este variabil iar acestea dau toate într-o tindă mare în care debușează accesul. În unele cazuri accesul, apărat de un foișor sau o sală, are corespondent pe partea opusă debușării sale în tindă, un alt foișor așa zisul sacnasiu.

Casele boierești aveau în jurul curții cu diferite funcțiuni și alte acareturi. Zidurile lor de incintă se mai păstrează și azi parțial la limita unora din proprietățile care le-au succedat prin moșteniri și vânzări.

Analizând modul de locuire a păturii celei mai numeroase - a orașenilor vom constata că despre acesta avem numeroase mărturii. Negustorimea piteșteană era pusă în evul mediu pe același plan cu cea din alte mari orașe contemporane ale țării. Ea participa din plin la organizarea orașului și probabil că un număr de pângari proveneau din rândul acestei categorii. Numărul maxim de negustori ce făc comerț cu Brașovul în secolul al XVI-lea este de 41 în anul 1543. Majoritatea acestora sunt români dar lor li se alătură și negustori veniți din alte părți și stabiliți în oraș. Nucleul de negustori veniți

⁵ Maria Mulțescu, Alexandru Mulțescu, *Monumente istorice și de artă*, 1977, 2, p. 65-68.

din sudul Dunării, probabil români macedoneni își alege ca sediu de breaslă biserica Sf. Mina numită din acest motiv și „Greci” de pe „Ulița grecilor”. O parte din proprietățile acestora va fi cumpărată de boierimea care îi va înlocui în cartier în sec. XVII dar, e posibil, ca și din rândul acestei negustorimi să se fi ridicat o nobilime. Felul de trai al negustorimii mărunte era legat de dugheana - prăvălie. Negustorimea mai avută făcea deosebire între locuință și prăvălie, preferând separarea acestora până la amplasarea fiecăruia din ele în zone diferite ale orașului, caracteristică pentru modul de locuire orășenesc este locuința tradițională preluată și diversificată și de satele din împrejurimi.

Hanurile din Pitești, legate tot de negoțul intens sau de tranzitul generat de încrucișarea de drumuri importante din zonă, sunt și ele de diferite categorii. La Târgul din Vale se păstrează un exemplar interesant de construcție pe un nivel, cu gang central și încăperi laterale. Curtea lui, cu restul acareturilor, a fost tăiată acum de rambleul căii ferate. Se poate presupune că acest han reprezintă unul din inelele lanțului în evoluția către marile hanuri cu pivnițe - antrepozit, prăvălii și odă, hambare și fânare, curți pentru căruțe și grajduri, care populau strada Mare și care se mai păstrează în zona străzilor comerciale nestructurale⁶. Locuințele orășenilor modești se plasau către marginea ariei servite de biserica de breslă sau parohială, lucru confirmat de concentrarea caselor medievale mai importante în apropierea acestora. O mărturie a dezvoltării orașului la sfârșitul secolului al XVIII-lea o constituie harta austriacă de la 1790 în care apărea și planul Piteștilor. Evoluția locuinței orășenești devine mai ușor de descifrat în construcțiile secolului al XIX-lea, atât al celor de tip tradițional cât și al acelor care caută să respire un aer european. Statistica lui Dionisie Pop Martian din 1860 poate fi folosită ca prag de referință pentru evoluția de până azi⁷. Materialele de construcție folosite la clădirile din orașele Pitești și Curtea de Argeș, erau la data respectivă: lemnul pentru 2.098 de construcții (67,1%) folosit pentru ridicarea acareturilor și a unui infim număr de bordeie care au coexistat cu locuințele de suprafață până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Corpul casei devine mai variat; acoperișul se complică odată cu răspândirea altor materiale pentru învelitoare, în locul șitei. Tabla admite crearea de lucarne ornamentale, cupole, turnulețe, etc. În elevație, casa tradițională se prezintă în 1860 astfel: 141 de case înalte, 978 case cu parter; totalul celor două cifre reprezintă numărul de locuințe de suprafață din Pitești. Raportând numărul de locuitori stabiliți în 1859 (7.229) la numărul de case remarcăm un procent mare de persoane pe locuință. Următoarele recensăminte cunoscute arată creșteri importante de populație. Astfel, în 1899 sunt înregistrați 15.669 de locuitori, în 1930, 19.530, în 1948, 29.007, iar în 1970, 110.256 locuitori⁸; în prezent orașul numără aproximativ 170.000 de locuitori.

Către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, odată cu apariția caselor cu prăvălii la parter, numărul de nivele în oraș ajunge la două sau chiar trei. Fațada spre stradă caută să satisfacă tendința de singularizare în timp ce fațada dinspre curte este păstrătoare tradițiilor, în special a celor care caracterizează Piteștiul, în speță a geamlăcurilor de mari suprafețe⁹. Planul se înscrie cel mai bine în evoluția

⁶ R. Crețeanu, *Buletinul Monumentelor Istorice*, 1970, 3, p. 64-70.

⁷ F. Florescu, P. Stahl, P. Petrescu, *Arta populară din zonele Argeș și Muscel*.

⁸ ***, *Localitățile județului Argeș*, Pitești, 1971.

⁹ C. Joja, *Arhitectura*, 1976, 5, p. 29-32.

planurilor tradiționale. Foișorul devine peron, tinda un hol spațios, larg luminat în zona fostului sacnasiu (când nu este chiar extins în acea zonă), prispa devine logie sau terasă, etc. Locuința se adaptează lotului mai îngust, tipic de oraș, dezvoltându-se cu polatii, șoproane și anexe spre fundul curții. Fațada parcurge cu repeziciune etapa de readaptare la gustul epocii. Alături de case tradiționale din secolul al XIX-lea se păstrează locuințe al căror decor vădește influențe ale empirului, ale neoclasicismului, ale eclecticismului, ale secesionului, ale stilului românesc perpetuat de dincolo de primul război mondial și ale modernismului anului 1920.

Începutul construcției de locuințe de masă, plasat în anii de după cel de al doilea război mondial, a dus la o unificare arhitectonică pe plan național, precum și la o unificare a modului de locuire a populației. În acest context la Pitești apare și începe să fie preponderentă casa - tip în care confortul este optim. Treptat, casa unicat este înlocuită sau - în ideea înlocuirii - este supusă degradării intensive.

Habitatul uman se schimbă cu repeziciune și, suntem convinși, linia sa de evoluție este cea care corespunde cel mai bine condițiilor contemporane și aspirațiilor prezente. Această masivă transformare în condițiile de locuire nu trebuie însă să distrugă valoroasele tradiții arhitectonice moștenite. Există posibilitatea îmbinării armonioase între noile locuințe și cele mai alese și valoroase clădiri care vin de departe, din istorie. Vom construi în acest fel orașe moderne, confortabile, și pline de sensurile estetice; vom construi astfel orașe de tip european care - totuși - nu vor înceta să fie, prin stil și caracteristici orașe românești.

PITEȘTI - THE EVOLUTION OF THE ENSEMBLE

Abstract

Pitești is known for six centuries as the place situated on the terraces from the intersection point of Râul Doamnei and Podișul Getic and Câmpia Română.

This paper presents the evolution of the house on this territory, highlighting the plan and the complementary elements of the local traditional architecture related with the history of the town.